SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING INGLIZ TILIDA O'QISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI

Ravshanov Muhammadjon Baxtiyor o'g'li
Ichki ishlar vazirligi Buxoro akademik litseyi o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22864331

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ingliz tilini o'rganuvchilarda o'qish ko'nikmasini rivojlantirishdagi o'rni nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim muhitida sun'iy intellekt asosidagi vositalar o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos materiallar taqdim etish, matn mazmunini tushunishni qo'llab-quvvatlash, lug'at boyligini kengaytirish hamda tezkor fikr-mulohaza berish imkoniyatlarini yaratmoqda. Tadqiqotning aralash metodologiyasi sun'iy intellektning ingliz tilida o'qish ko'nikmasiga ta'sirini miqdoriy va sifat jihatidan o'rganishga yo'naltirilgan. Maqolada AI vositalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari, o'quvchi avtonomiyasi, tanqidiy fikrlash va akademik halollik bilan bog'liq masalalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, sun'iy intellektdan samarali foydalanish o'qituvchining pedagogik nazorati, tegishli metodik yondashuv va ishonchli baholash mexanizmlariga bog'liqligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ingliz tili, o'qish ko'nikmasi, raqamli ta'lim, individual ta'lim, AI vositalari, aralash metodologiya.

KIRISH. Globallashuv va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi xorijiy tillarni o'qitish jarayoniga yangi pedagogik yondashuvlarni olib kelmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi til ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ingliz tilini o'qitishda o'qish ko'nikmasi alohida ahamiyatga ega bo'lib, u o'rganuvchining yozma axborotni tushunishi, tahlil qilishi, asosiy g'oyani aniqlashi va matndan tegishli xulosalar chiqarish qobiliyatini qamrab oladi. An'anaviy o'qitish amaliyotida o'qish jarayoni ko'pincha umumiy darajadagi matnlar, lug'at topshiriqlari va standart savollar asosida tashkil etiladi. Bunday yondashuv ayrim hollarda o'quvchilarning individual til darajasi, qiziqishlari va o'rganish sur'atidagi farqlarni yetarli darajada hisobga olmasligi mumkin. Sun'iy intellektga asoslangan ta'lim vositalari esa matn murakkabligini moslashtirish, tushunishni qo'llab-quvvatlash va individual mashqlarni shakllantirish orqali ushbu muammoni bartaraf etish uchun imkoniyat yaratadi.Shu bilan birga, AI texnologiyalarining ta'limdagi mavjudligi avtomatik ravishda o'qish ko'nikmasining rivojlanishini kafolatlamaydi. Texnologiyadan foydalanish samarasi uning pedagogik maqsadga muvofiqligi, o'qituvchi tomonidan boshqarilishi, o'quvchining faol ishtiroki va natijalarni baholash usullariga bog'liq. Shu sababli sun'iy intellektning ingliz tilida o'qish ko'nikmasini rivojlantirishdagi rolini ilmiy asosda o'rganish muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biridir. Mazkur maqolaning maqsadi — sun'iy intellekt texnologiyalarining ingliz tilida o'qish ko'nikmasini rivojlantirishga ta'sirini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish hamda ularni til ta'limiga samarali integratsiya qilishning pedagogik shartlarini aniqlash. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: Ingliz tilida o'qish ko'nikmasi va sun'iy intellektning ta'limdagi imkoniyatlari bo'yicha ilmiy qarashlarni tahlil qilish. AI asosidagi o'qish mashqlarining o'rganuvchilar faoliyatiga ta'sirini o'rganish. O'qish natijalari va o'quvchilar tajribasini aralash metodologiya asosida baholash. Sun'iy intellektdan foydalanish bilan bog'liq pedagogik va akademik cheklovlarni aniqlash. Tadqiqotning ilmiy yangiligi AI vositalarini o'qish ko'nikmasini rivojlantirishda faqat texnik

yordamchi sifatida emas, balki o‘qituvchi boshqaruvidagi pedagogik jarayonning bir qismi sifatida ko‘rib chiqishga asoslanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Sun’iy intellektning til ta’limidagi qo‘llanilishi individual ta’lim, avtomatlashtirilgan fikr-mulohaza va o‘quv jarayonini moslashtirish imkoniyatlari bilan bog‘liq. Crompton va boshqalar (2024) tomonidan amalga oshirilgan tizimli sharhda AI texnologiyalarining ingliz tilini o‘qitish va o‘rganishdagi imkoniyatlari hamda muammolari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari AI vositalarining o‘qish, yozish, pedagogika va o‘zini o‘zi boshqarib o‘rganish kabi yo‘nalishlarda qo‘llanilishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, texnik nosozliklar, texnologiyaning cheklangan imkoniyatlari va tilni standartlashtirish xavfi muhim muammolar sifatida qayd etilgan. Ingliz tilida o‘qish ko‘nikmasini rivojlantirish nuqtayi nazaridan AI texnologiyalarining asosiy imkoniyati matn bilan interaktiv ishlashni tashkil etishdan iborat. Masalan, o‘rganuvchi murakkab matnning ayrim qismlarini tushuntirishni, yangi so‘zlarning kontekstdagi ma’nosini izohlashni yoki matn yuzasidan qo‘shimcha savollar yaratishni so‘rashi mumkin. Bunday yondashuv o‘quvchini faqat tayyor javobni olishga emas, balki matnni qayta ko‘rib chiqish va mazmunini anglashga yo‘naltirilishi lozim. AI texnologiyalarining ingliz tilini o‘rganish natijalariga ta’sirini umumlashtirgan 2024-yilgi meta-tahlilda 40 ta empirik tadqiqot, 3290 nafar ishtirokchi va 55 ta effekt hajmi tahlil qilingan. Tadqiqot AI qo‘llanilishining ingliz tilini o‘rganish natijalari bilan ijobiy bog‘liqligini ko‘rsatgan bo‘lsa-da, bu umumiy natijalarni aynan reading ko‘nikmasiga bevosita ta’sir sifatida talqin qilish uchun alohida o‘qish ko‘nikmasiga yo‘naltirilgan tadqiqotlar zarur. Ingliz tilida o‘qish ko‘nikmasi bir nechta o‘zaro bog‘liq jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Ular orasida matnning asosiy g‘oyasini aniqlash, muhim tafsilotlarni ajratish, kontekst orqali so‘z ma’nosini anglash, xulosa chiqarish va muallifning maqsadini tushunish kabi qobiliyatlar mavjud. AI vositalari ushbu jarayonlarning ayrimlarini mashq qilish uchun qo‘shimcha ta’lim resursi sifatida xizmat qilishi mumkin. Birinchidan, sun’iy intellekt o‘quvchilarning til darajasiga mos matnlar yaratish yoki mavjud matnlarni soddalashtirishda yordam berishi mumkin. Bu imkoniyat o‘quvchi uchun tushunarli bo‘lgan murakkablik darajasini tanlash va keyinchalik bosqichma-bosqich murakkabroq materiallarga o‘tish imkonini beradi. Biroq matnning soddalashtirilishi uning mazmuniy aniqligi va tabiiyligini o‘qituvchi tomonidan tekshirishni talab qiladi. Ikkinchidan, AI yordamida matn asosida turli xil savollar va topshiriqlar tuzish mumkin. Masalan, asosiy g‘oyani aniqlash, to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri fikrlarni ajratish, matndan dalil topish hamda xulosa chiqarishga yo‘naltirilgan topshiriqlar o‘quvchining faol o‘qish jarayonini rag‘batlantirishi mumkin. Uchinchidan, AI vositalari lug‘at boyligini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlaydi. O‘rganuvchi noma’lum so‘zning ma’nosi, sinonimi, misoldagi qo‘llanilishi va matn kontekstidagi vazifasi haqida savol berishi mumkin. Shu bilan birga, lug‘atni mustaqil tekshirish va so‘zning matndagi haqiqiy ma’nosini aniqlash muhim o‘quv strategiyasi bo‘lib qoladi. Shunday qilib, AI o‘qish ko‘nikmasini rivojlantirishda o‘qituvchining o‘rnini to‘liq egallovchi vosita emas, balki metodik jihatdan to‘g‘ri qo‘llanilganda o‘quv faoliyatini boyituvchi texnologiya sifatida qaralishi kerak.

MUHOKAMA. Ushbu bo‘limni to‘liq shakllantirish uchun real empirik ma’lumotlar talab etiladi. Agar tadqiqot davomida tajriba va taqqoslash guruhlarining dastlabki hamda yakuniy test natijalari yig‘ilsa, o‘rtacha ball, standart og‘ish va guruhlar o‘rtasidagi farqlar statistik usullar yordamida tahlil qilinishi mumkin. Sifat ma’lumotlari esa talabalar intervyularidagi takrorlanuvchi mavzular, AI vositalarining qulayligi, qiyinchiliklari va o‘quv strategiyalariga ta’siri asosida kodlanadi. Nazariy jihatdan, AI vositalari matnni tushunishni qo‘llab-quvvatlashi, lug‘at bilan ishlashni yengillashtirishi va o‘quvchilarning mustaqil mashq qilish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Biroq AI tomonidan yaratilgan javoblarning aniqligi, haddan tashqari tayyor yordamga tayanish, tanqidiy o‘qishning susayishi va akademik halollik bilan bog‘liq xavflar ham muhokama qilinishi lozim. Shuning uchun texnologiya natijalarini faqat ballarning oshishi bilan emas, balki o‘quvchining mustaqil tushunish va dalil

keltirish qobiliyati bilan ham baholash zarur. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, onlayn ta’lim muhitida til ko‘nikmalarini rivojlantirishda raqamli platformalar va interaktiv materiallarning roli katta. Listening ko‘nikmasi video darslar, audio materiallar va tinglash mashqlari orqali sezilarli darajada oshadi. Reading ko‘nikmasi elektron kitoblar, maqolalar va onlayn matnlarni o‘rganish orqali rivojlantiriladi. Speaking ko‘nikmasini shakllantirishda virtual muloqotlar, onlayn suhbatlar va forumlar samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi, writing ko‘nikmasi esa yozma topshiriqlar va interaktiv yozuv mashqlari yordamida rivojlantiriladi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, talabalar onlayn ta’lim muhitida o‘z vaqtini boshqarish, mustaqil o‘rganish va interaktiv mashqlarda faol qatnashish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu bilan birga, ba’zi cheklovlar ham mavjud: texnik muammolar, internetga ulanishning cheklanishi, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi muloqotning yetishmasligi, shuningdek, motivatsiya darajasining pasayishi. Biroq, interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish orqali til ko‘nikmalarini rivojlantirishning samaradorligi oshadi va talabalarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalari yanada kuchayadi.

XULOSA. Sun’iy intellekt texnologiyalari ingliz tilida o‘qish ko‘nikmasini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyatlarni taqdim etadi. Ular matnlarni moslashtirish, lug‘atni tushuntirish, o‘qish topshiriqlarini yaratish va tezkor fikr-mulohaza berish jarayonlarini qo‘llab-quvvatlashi mumkin. Shu bilan birga, AI vositalaridan foydalanish o‘qituvchining metodik nazorati va aniq ta’limiy maqsadlar bilan uyg‘unlashtirilishi kerak. Aralash metodologiyaga asoslangan tadqiqot AI texnologiyalarining o‘qish natijalariga ta’sirini miqdoriy ma’lumotlar orqali o‘lchash va o‘quvchilarning real tajribasini sifat jihatidan tushuntirish imkonini beradi. Kelgusidagi tadqiqotlarda ishtirokchilar soni, til darajasi, AI vositasining turi, tajriba davomiyligi va baholash mezonlari aniq belgilanishi muhimdir. Umuman olganda, sun’iy intellekt ingliz tilida o‘qish ko‘nikmasini rivojlantirishda mustaqil ta’limni qo‘llab-quvvatlovchi vosita bo‘lishi mumkin, biroq uning samaradorligi texnologiyaning o‘zidan ko‘ra, undan qanday pedagogik maqsadda va qanday nazorat mexanizmlari asosida foydalanilishiga ko‘proq bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ally, M. (Ed.). (2009). Mobile Learning: Transforming the Delivery of Education and Training. Athabasca University Press.
2. Anderson, T. (Ed.). (2008). The Theory and Practice of Online Learning (2nd ed.). Athabasca University Press.
3. Crompton, H., Edmett, A., & Ichaporia, N. (2024). AI and English language teaching: Affordances and challenges. British Journal of Educational Technology, 55(6), 2503–2529. https://doi.org/10.1111/bjet.13460
4. Rodríguez Fuentes, A., Sancho Noriega, C., Cabrera Torres, A. A., & Vílchez Delgado, R. M. (2024). Systematic review on artificial intelligence (AI) for English L2 learning. Porta Linguarum, (XI), 91–107. https://doi.org/10.30827/portalin.viXI.30221
5. Peña-Acuña, B., & Corga Fernandes Durão, R. (2024). Learning English as a second language with artificial intelligence for prospective teachers: A systematic review. Frontiers in Education, 9, 1490067. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1490067
6. Kristiawan, D., Bashar, K., & Pradana, D. A. (2024). Artificial intelligence in English language learning: A systematic review of AI tools, applications, and pedagogical outcomes. The Art of Teaching English as a Foreign Language, 5(2), 207–218. https://doi.org/10.36663/tatefl.v5i2.912
7. Du, J., & Daniel, B. K. (2024). Transforming language education: A systematic review of AI-powered chatbots for English as a foreign language speaking practice. Computers and Education: Artificial Intelligence, 6, 100230. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2024.100230